

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

Erasmus School of Economics

Bachelorscriptie Fiscale Economie

Toekomst eigenwoningregeling

Afgeslankt in box 1, gedefiscaliseerd of in box 3?

Door: Quinten van der Weide 615699

Scriptiebegeleider: drs. AW de Beer

Tweede beoordelaar: Mr. T.C. Hoogwout

Datum: 15-7-2024

Het geschrevene in deze scriptie is de opvatting van de auteur en niet noodzakelijk die van de begeleider, tweede beoordelaar, Erasmus School of Economics of Erasmus Universiteit Rotterdam.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding en introductie probleemstelling.....	4
1.1 Inleiding.....	4
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Relevantie.....	5
1.4 Belangrijke begrippen	6
1.4.1 Doeltreffendheid.....	6
1.4.2 Doelmatigheid	6
1.4.3 Uitvoerbaarheid	7
1.5 Opzet.....	7
Hoofdstuk 2: Eigenwoningregeling in aangepaste vorm in box 1	8
2.1 Inleiding.....	8
2.2 Hoe ziet de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm eruit?	8
2.3 Doeltreffendheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1.....	10
2.4 Doelmatigheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1	11
2.5 Uitvoerbaarheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1	12
2.5.1 Technische haalbaarheid	13
2.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving.....	13
2.5.3 Financiële haalbaarheid	13
2.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie	14
2.5.5 Fraudebestendigheid.....	14
2.6 Deelconclusie	15
Hoofdstuk 3: defiscaliseren eigen woning	18
3.1 Inleiding.....	18
3.2 Hoe zie het defiscaliseren van de eigen woning eruit?	18
3.3 Doeltreffendheid defiscaliseren eigen woning	20
3.4 Doelmatigheid defiscaliseren eigen woning.....	21
3.5 Uitvoerbaarheid defiscaliseren eigen woning.....	22
3.5.1 Technische haalbaarheid	22
3.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving.....	22
3.5.3 Financiële haalbaarheid	22

3.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie	22
3.5.5 Fraudebestendigheid.....	23
3.6 Deelconclusie	24
Hoofdstuk 4: eigen woning in box 3	27
4.1 Inleiding.....	27
4.2 Hoe ziet het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit?	27
4.3 Doeltreffendheid eigen woning in box 3	28
4.4 Doelmatigheid eigen woning in box 3	29
4.5 Uitvoerbaarheid eigen woning in box 3	29
4.5.1 Technische haalbaarheid	29
4.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving.....	30
4.5.3 Financiële haalbaarheid	30
4.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie	30
4.5.5 Fraudebestendigheid.....	31
4.6 Deelconclusie	31
Hoofdstuk 5 Samenvatting en conclusie	34
5.1 Samenvatting.....	34
5.2 Conclusie	36
Hoofdstuk 6 Literatuurlijst.....	37
6.1 Literatuur	37
6.2 Kamerstukken	38
6.3 Jurisprudentie	38

Hoofdstuk 1 Inleiding en introductie probleemstelling

1.1 Inleiding

Al lange tijd ben ik geïnteresseerd in de inkomstenbelasting. De behandeling van de eigen woning in box 1 vind ik daarbij extra interessant. Het gaat in de politiek en ook in het nieuws al meerdere jaren over de behandeling van de eigen woning in de inkomstenbelasting. Het is algemeen bekend dat de huidige regeling niet doeltreffend en ook niet doelmatig is. Hiernaar is ook al door velen onderzoek gedaan.

Zo is in 2019 op verzoek van de staatssecretaris van Financiën door het SEO de eigenwoningregeling geëvalueerd op doeltreffendheid en doelmatigheid.¹ Deze evaluatie diende te toetsen in hoeverre de eigenwoningregeling doeltreffend en doelmatig was. In dit onderzoek werd de eigenwoningregeling als geheel beoordeeld aan de hand van de oorspronkelijke doelstelling ervan, “het stimuleren van het eigenwoningbezit”. Uit dit onderzoek volgde dat de eigenwoningregeling heeft bijgedragen aan het eigenwoningbezit. Als echter gekeken wordt naar de negatieve neveneffecten van de regeling, zoals hoge uitvoerings- en administratiekosten, hogere huizenprijzen en meer schuldopbouw, moet de regeling als ondoelmatig gezien worden. Er is wel sprake van doelrealisatie, aangezien het eigenwoningbezit is toegenomen, echter is het niet duidelijk of de eigenwoningregeling hieraan heeft bijgedragen. Hard empirisch bewijs dat de eigenwoningregeling doeltreffend is geweest, ontbreekt dus. Uit hetzelfde onderzoek volgt ook dat de eigenwoningregeling evenmin doelmatig is. De negatieve neveneffecten van de regeling wegen namelijk zwaarder dan de positieve effecten.²

Ook uit andere onderzoeken volgt dat de eigenwoningregeling ondoelmatig is. Zo zorgt de eigenwoningregeling ervoor dat de belasting op inkomsten uit vermogen in Nederland relatief laag is ten opzichte van andere EU-landen.³ Toch is het niet mogelijk om de huidige eigenwoningregeling per direct af te schaffen. Dit komt omdat dit grote consequenties heeft voor vele burgers die gebruikmaken van de mogelijkheid om hun hypotheekrente af te trekken. De overheid heeft echter al wel in 2012 en 2013, voor het eerst sinds de invoering, substantiële maatregelen genomen om de hypotheekrenteaf trek te beperken.⁴

1.2 Probleemstelling

Omdat de huidige eigenwoningregeling niet doeltreffend en doelmatig is, moet er worden gekeken naar alternatieven die dit wel zijn. In deze scriptie zal ik drie veel genoemde alternatieven voor de huidige eigenwoningregeling onderzoeken. Mijn doel hierbij is om te

¹ SEO Economisch Onderzoek, 2019 augustus

² SEO Economisch Onderzoek, 2019 augustus

³ Ministerie van Financiën, 2020a april, pp. 15-16

⁴ Lejour, 2016 juni 30, pp. 3-8

onderzoeken of deze alternatieven doelmatig en doeltreffend kunnen zijn. Daarnaast wil ik ook de uitvoerbaarheid van deze alternatieven onderzoeken.

Ik ben hierbij tot de volgende probleemstelling gekomen:

“Welke alternatieven zijn er voor de eigenwoningregeling en zijn deze alternatieven ook doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?”

Hierbij behandel is de volgende alternatieven: het behouden van de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm, het volledig defiscaliseren van de eigen woning en het overhevelen van de eigen woning van box 1 naar box 3. Deze drie alternatieven worden hierbij getoetst op doelmatigheid, doeltreffendheid en uitvoerbaarheid.

De probleemstelling wordt door middel van een literatuurstudie beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

- Deelvraag 1: Hoe ziet alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm eruit?
- Deelvraag 2: Is alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?
- Deelvraag 3: Hoe ziet alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning eruit?
- Deelvraag 4: Is alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?
- Deelvraag 5: Hoe ziet alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit?
- Deelvraag 6: Is alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?

1.3 Relevantie

Sinds duidelijk is dat de eigenwoningregeling niet doeltreffend en niet doelmatig is wordt er gezocht naar alternatieven. De drie alternatieven, die onderzocht worden, werden al in het Bouwstenenrapport 2020 genoemd als alternatieven voor de huidige eigenwoningregeling.⁵ Ook komen ze terug in het Bouwstenenrapport 2024.⁶ Vandaar dat gekozen is om deze drie alternatieven te onderzoeken.

De formatiepartijen PVV, VVD, NSC en BBB hebben in het hoofdlijnenakkoord van 16 mei 2024 verschillende afspraken gemaakt met betrekking tot de woningmarkt en de eigen woning.⁷ Hierin is afgesproken dat er geen wijziging van de fiscale positie van de eigen woning zal worden ingevoerd. Ook is er afgesproken dat er niet wordt getornd aan de

⁵ Ministerie van Financiën, 2020a april

⁶ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari

⁷ PVV, VVD, NSC en BBB, 2024

hypotheekrenteaftrek en het eigenwoningforfait onveranderd blijft. De formerende partijen hebben hiervoor gekozen, omdat ze de onzekerheid op de woningmarkt tegen willen gaan.

Het demissionaire kabinet probeert echter al langere tijd om fiscale regelingen die niet doeltreffend zijn af te schaffen, zoals ook in de miljoenennota 2024 omschreven.⁸ Er is alleen nog weinig onderzoek gedaan naar de vraag of de genoemde alternatieven wel doeltreffender, doelmatiger en beter uitvoerbaar zijn dan de huidige regeling. De formatiepartijen willen dit ook eerst onderzoeken voordat ze de huidige regeling aanpassen. In deze scriptie is er daarom gekozen voor eenzelfde onderzoek. De drie meest voor de hand liggende alternatieven worden getoetst aan doeltreffendheid, doelmatigheid en uitvoerbaarheid. Zodra dit duidelijk is kunnen de formerende partijen alsnog een keuze maken hoe de eigenwoningregeling er in de toekomst uit moet komen te zien. Hierdoor is deze scriptie zowel wetenschappelijk als maatschappelijk relevant.

1.4 Belangrijke begrippen

1.4.1 Doeltreffendheid

Doeltreffendheid van beleid verwijst naar de mate waarin het beleid erin slaagt om de beoogde doelstellingen en gewenste resultaten te behalen. Er wordt hierbij dus gekeken naar de mate waarin het doel wordt bereikt door de beleidsregel. Of een beleidsregel doeltreffend is hangt ervan af of de regel erin slaagt om het gewenste resultaat te behalen.⁹

1.4.2 Doelmatigheid

Doelmatigheid van beleid verwijst naar de mate waarin het overheidsbeleid effectief is in het bereiken van de beoogde doelen, terwijl de middelen die gebruikt worden hierbij zo efficiënt mogelijk worden gebruikt. Het gaat hierbij dus om het realiseren van bepaalde resultaten met zo min mogelijk verspilling van tijd, geld, energie of andere middelen. Zo is een doelmatige beleidsregeling gericht op het maximaliseren van de output of het bereiken van de gewenste uitkomst, rekening houdend met de beperkte beschikbare middelen.¹⁰

⁸ Kamerstukken II 2023/24, 36 410, nr. 1, p. 96

⁹ Algemene Rekenkamer, 2023 september; Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 25; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, p. 11

¹⁰ Algemene Rekenkamer, 2023 september; Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 25; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, pp. 7-9

1.4.3 Uitvoerbaarheid

Uitvoerbaarheid van beleid verwijst naar de haalbaarheid en praktische toepasbaarheid van een beleidsmaatregel. Het komt erop neer dat het beleid moet kunnen worden geïmplementeerd en nageleefd zonder onoverkomelijke obstakels en grote negatieve bijwerkingen. Een beleid wordt vaak als uitvoerbaar beschouwd wanneer het voldoet aan de volgende criteria:

- technische haalbaarheid: het beleid moet technisch uitvoerbaar zijn met de beschikbare middelen en expertise;
- naleving van bestaande wet- en regelgeving: Het beleid moet in overeenstemming zijn met bestaande wetten, regelgeving en beleidskaders. Het mag dus niet in strijd zijn met bestaande regels of met fundamentele rechten en vrijheden;
- financiële haalbaarheid: het beleid moet financieel haalbaar zijn binnen de beschikbare begroting en middelen;
- politieke en maatschappelijke acceptatie: het beleid moet zowel politiek als maatschappelijk aanvaardbaar zijn om de implementatie zo'n groot mogelijke slagingskans te geven;
- fraudebestendigheid: het beleid moet fraudebestendig zijn en niet snel onopgemerkt misbruikt kunnen worden.¹¹

1.5 Opzet

In deze scriptie wordt telkens per hoofdstuk een alternatief uitgelegd, waarna er wordt ingegaan op de doeltreffendheid, doelmatigheid en uitvoerbaarheid van dit alternatief. Hierbij worden de begrippen doeltreffendheid, doelmatigheid en uitvoerbaarheid gehanteerd zoals hiervoor omschreven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het eerste alternatief, de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1. Hoofdstuk 3 volgt daarna met het tweede alternatief, het defiscaliseren van de eigen woning. Hierna komt het laatste alternatief, het overhevelen van de eigen woning van box 1 naar box 3 in hoofdstuk 4 aanbod. In hoofdstuk 5 zal vervolgens een samenvatting van alle bevindingen worden gegeven en wordt ook de hoofdvraag beantwoord.

¹¹ (Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 27; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, p. 17)

Hoofdstuk 2: Eigenwoningregeling in aangepaste vorm in box 1

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het eerste alternatief voor de huidige eigenwoningregeling, de eigenwoningregeling in aangepaste vorm in box 1. De eigenwoningregeling is inmiddels zeer complex en bevat veel deelregelingen, die het niet gemakkelijk maken voor belastingplichtigen om te weten waar ze precies aan toe zijn.¹² In dit eerste alternatief wordt hieraan tegemoetgekomen door te zorgen voor een complexiteitsreductie van de eigenwoningregeling. De eigenwoningregeling wordt hierbij zo aangepast dat deze een stuk eenvoudiger en beperkter is, waardoor de uitvoering makkelijker wordt.

Er zal in dit hoofdstuk worden ingegaan op de eerste deelvraag: *Hoe ziet alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm eruit?* Nadat deze deelvraag is beantwoord en duidelijk is hoe dit alternatief eruitziet, zal er worden ingegaan op de tweede deelvraag: *Is alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?* Dit wordt gevolgd door een korte deelconclusie waarin antwoord wordt gegeven op beide deelvragen.

2.2 Hoe ziet de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm eruit?

In het Bouwstenenrapport 2020 wordt de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 al genoemd. Hierin wordt ook kort beschreven hoe dit alternatief eruit zou komen te zien. De hypotheekrenteaftrek wordt hierbij afgetopt op een schuld van €300.000, wat gelijk is aan de gemiddelde WOZ-waarde van een Nederlandse koopwoning. Verder wordt de zogenoemde bijleenregeling afgeschaft. Ook wordt de fiscale eis dat een lening binnen 30 jaar tenminste annuïtair moet worden afgelost aangepast, en vervalt de maximale termijn van 30 jaar waarbinnen de Hypotheekrenteaftrek kan worden afgetrokken.¹³

In het Bouwstenenrapport 2024 komt de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm opnieuw terug als alternatief voor de huidige regeling. In dit bouwstenenrapport wordt vooral ingegaan op wat er allemaal mis is met de huidige eigenwoningregeling en wat er aangepast kan worden om de knelpunten in de regeling op te lossen. Hierbij komen verschillende suggesties langs die zorgen voor een eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm.¹⁴ Hierbij wordt evenals in het Bouwstenenrapport 2020¹⁵ ingegaan op de hoogte van de hypotheekrenteaftrek, de bijleenregeling en de fiscale aflossingseis.

¹² SEO Economisch Onderzoek, 2019 augustus, pp. 63-65

¹³ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

¹⁴ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, pp. 159-162

¹⁵ Ministerie van Financiën, 2020a april

Daarnaast werd bij zowel het Bouwstenenrapport 2020 als het Bouwstenenrapport 2024 een fichebundel meegestuurd naar de Tweede Kamer. In deze bundels zijn alle voorgestelde suggesties en aanpassingen uit de bouwstenenrapporten verder uitgewerkt.¹⁶ In de fiches wordt uitgebreid beschreven hoe alle voorgestelde aanpassingen eruitzien, wat de effecten op de economie zijn en er wordt ingegaan op de uitvoeringsaspecten. In de fichebundel uit 2020, wordt in beleidsfiche 85 ingegaan op de maatregelen die zorgen voor een eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1. Er wordt hier ingegaan op wat de gevolgen zijn als de volgende veranderingen worden doorgevoerd:

- hypotheekrenteaftrek stapsgewijs beperken tot een maximale eigenwoningschuld van €300.000;
- afschaffen van de bijleenregeling;
- vervallen van de maximale termijn van 30 jaar waarbinnen de hypotheekrente kan worden afgetrokken;
- hypotheekrenteaftrek alleen mogelijk bij hypotheekleningen waarvoor contractueel is vastgelegd dat deze binnen 30 jaar tenminste annuïtair moet worden afgelost, waarbij het voldoende is als banken hun klanten aan de contractuele verplichtingen houden.¹⁷

In deze beleidsoptie wordt ervan uitgegaan dat de Wet Hillen nog steeds wordt afgebouwd zoals nu gebeurt. De Wet Hillen is een aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld. Deze aftrek ontstaat als het eigenwoningforfait (EWF) hoger is dan de daarop drukkende aftrekbare kosten. De aftrek wordt dan gesteld op het verschil tussen beide posten. Deze stimulering voor het aflossen van de eigenwoningschuld is echter niet meer nodig door de invoering van een aflossingsseis voor de eigenwoningschuld. De Wet Hillen wordt daarom sinds 2019 in dertig jaren uitgefaseerd door de aftrek jaarlijks met 3 1/3%-punt te laten dalen.¹⁸ De afbouw van de Wet Hillen, zou eventueel versneld kunnen worden als dit geen grote problemen oplevert.

Verder moet er gekeken worden naar de juiste hoogte van het EWF. Deze is toe aan een actualisatie, omdat de hoogte en samenstelling van het EWF sinds 1997 al niet meer is gemotiveerd.¹⁹ Dit is belangrijk omdat als het EWF juridisch ter discussie komt te staan, dit problemen voor de Belastingdienst kan opleveren. Hierbij kan gedacht worden aan problemen zoals rond box 3.

¹⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari

¹⁷ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 158

¹⁸ Kamerstukken II 2017/18, 34 819, nr. 3

¹⁹ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 101-102

In december 2021 deed de Hoge Raad namelijk uitspraak in een zaak over de heffing in box 3. In dit kerstarrest zei de Hoge Raad dat box 3 in strijd is met artikel 1 EP, het recht op ongestoord genot van eigendom en artikel 14 EVRM, verbod op discriminatie.²⁰ Dit had als gevolg dat veel belastingplichtigen in bezwaar gingen, wat zorgde voor uitvoeringsproblemen bij de Belastingdienst. Daarnaast moest de Belastingdienst op zoek naar een alternatief voor de belasting in box 3. Om dit te voorkomen is het belangrijk dat de hoogte van het EWF weer wordt gemotiveerd.

Nu duidelijk is hoe de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 eruit komt te zien, zal er worden ingegaan op de tweede deelvraag: *Is alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?* De eigenwoningregeling in afgeslankte vorm zal hierbij getoetst worden aan doelmatigheid, doeltreffendheid en uitvoerbaarheid, hierbij worden deze begrippen gehanteerd zoals omschreven in hoofdstuk 1.4.

2.3 Doeltreffendheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1

Het is bekend dat de huidige eigenwoningregeling niet doeltreffend is en dus aangepast moet worden. De vraag is of de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm, zoals omschreven in hoofdstuk 2.1 wel doeltreffend is. Of een beleid doeltreffend is hangt ervan af of het erin slaagt om de beoogde doelstellingen en gewenste resultaten te behalen.²¹ Hierbij is het dus belangrijk om allereerst te weten wat het doel is van de eigenwoningregeling.

Als we kijken naar de oorspronkelijke doelstelling van de huidige eigenwoningregeling zal er getoetst moeten worden of de regeling het eigenwoningbezit stimuleert.²² Echter heeft de overheid in de loop van de tijd ook andere doelstellingen toegevoegd aan de eigenwoningregeling. Zo vallen nu ook de doelstellingen zoals schuldreductie, het beperken van de stijging van woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters onder de doelstellingen van de eigenwoningregeling.²³

De afschaffing van de bijleenregeling en het laten vervallen van de maximale periode van 30 jaar, waarin hypotheekrenteaftrek mogelijk is, kunnen in beperkte mate afbreuk doen aan schuldreductie. Wel sluiten deze aan bij het stimuleren van het eigenwoningbezit, omdat de belastingplichtige hierdoor een voordeel krijgt in de vorm van meer

²⁰ Hoge Raad, 2021

²¹ Algemene Rekenkamer, 2023 september; Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 25; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, p. 11

²² SEO Economisch Onderzoek, 2019 augustus, p. ii

²³ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

hypotheekrenteaftrek. De extra hypotheekrenteaftrek die door de afschaffing van de bijleenregeling wordt geclaimd, wordt hierbij geschat op ongeveer €0,2 miljard.²⁴

Dit betekent dat het afschaffen van de bijleenregeling en het laten vervallen van de maximale periode van 30 jaar, waarin hypotheekrenteaftrek mogelijk is, niet volledig aansluiten bij alle doelstellingen van de eigenwoningregeling, maar wel voor een complexiteitsreductie zorgen. Het anders vormgeven van de aflossingseis draagt daarentegen nog steeds bij aan schuldreductie en heeft geen negatief effect op het stimuleren van het eigenwoningbezit. De doelstelling van schuldreductie wordt verder behaald door het aftoppen van de hypotheekrenteaftrek tot een eigenwoningschuld van €300.000.²⁵

De maatregelen dragen daarnaast bij aan de beperking van de stijging van woningprijzen. Volgens doorberekeningen van het CPB zullen de huizenprijzen minder sterk groeien ten opzichte van het basispad 2025, waarin niets wijzigt. De huizenprijzen zullen per saldo met 13,6% stijgen ten opzichte van 15% zonder alle maatregelen. Deze beperking zorgt er verder ook voor dat koopwoningen voor starters betaalbaarder worden door een lagere stijging van woningprijzen. Daarnaast hebben starters zelf geen last van een beperking van een maximale eigenwoningschuld van €300.000 omdat de gemiddelde prijs voor een starter ongeveer €250.000 bedraagt.²⁶

Verschillende aanpassingen voldoen daarmee aan een deel van de doelstellingen van de eigenwoningregeling. Echter is het voor een ander deel van de aanpassingen onduidelijk of ze aan alle doelstellingen voldoen, of is duidelijk dat ze bepaalde doelstellingen juist tegenwerken. Wel kan worden geconcludeerd dat alle aanpassingen, die gezamenlijk zorgen voor een afgeslankte eigenwoningregeling in box 1 zorgen voor een complexiteitsreductie.

2.4 Doelmatigheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1

Naast doeltreffendheid is het ook belangrijk dat een beleidsregel doelmatig is. Het is hierbij belangrijk dat de overheid zorgvuldig omgaat met de beschikbare middelen. Bij doelmatigheid gaat het om het realiseren van bepaalde resultaten met zo min mogelijk verspilling van tijd, geld, energie en andere middelen. Doelmatig beleid is erop gericht om de output of het te bereiken doel te maximeren, rekening houdend met de beperkte middelen.²⁷

²⁴ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

²⁵ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-159

²⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 159-160

²⁷ Algemene Rekenkamer, 2023 september; Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 25; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, pp. 7-9

Om te bepalen of de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 doelmatig is, zal er moeten worden gekeken naar hoe er wordt omgegaan met de beperkte middelen en of er zo min mogelijk verspilling van middelen is. Het laten vervallen van de maximale periode van 30 jaar, waarin hypotheekrenteaf trek mogelijk is, zorgt voor een complexiteitsreductie voor zowel burgers, adviseurs als de Belastingdienst zelf. Hierdoor kunnen de systemen die hiervoor gebruikt werden en de ambtenaren die hiermee bezig waren, ergens anders voor ingezet worden.²⁸

De afschaffing van de bijleenregeling is daarentegen juist niet doelmatig, omdat dit zorgt voor een toename van kosten door meer hypotheekrenteaf trek. Het anders vormgeven van de aflossingseis is wel doelmatig, aangezien het bijdraagt aan de doelstellingen en zorgt voor minder controlewerk vanuit de Belastingdienst. Het stapsgewijs beperken van de hypotheekrenteaf trek tot een maximale eigenwoningsschuld van €300.000 is ook doelmatig, doordat het bijdraagt aan de doelstelling van schuldreductie en daarnaast minder middelen kost, omdat het de schatkist extra geld oplevert doordat belastingplichtigen minder hypotheekrente kunnen aftrekken. Als er naar het geheel wordt gekeken is de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 doelmatiger dan de huidige eigenwoningregeling. Er wordt namelijk een doelmatigheidswinst behaald van jaarlijks structureel €0,3 miljard voor de hele Nederlandse economie.²⁹

2.5 Uitvoerbaarheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1

Naast doeltreffendheid en doelmatigheid is het belangrijk dat de regeling goed uitvoerbaar is. De afgeslankte eigenwoningregeling in box 1 moet gemakkelijk kunnen worden geïmplementeerd en nageleefd worden zonder grote onoverkomelijke obstakels en neveneffecten. Hierbij moet gedacht worden aan obstakels zoals systemen die niet zijn toegerust voor de uitvoering van het beleid, juridische beperkingen of maatschappelijke afwijzing van het beleid.

Om vooraf duidelijkheid te krijgen in de uitvoerbaarheid van het beleid, zijn er in hoofdstuk 1.4.3 vijf criteria beschreven waaraan beleid moet voldoen om goed uitvoerbaar te zijn. Namelijk: technische haalbaarheid, naleving van bestaande wet- en regelgeving, financiële haalbaarheid, politieke en maatschappelijke acceptatie en fraudebestendigheid.³⁰ De eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 wordt hierna aan deze criteria getoetst, waarna wordt bepaald of deze goed en beter uitvoerbaar is dan de huidige regeling.

²⁸ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 158

²⁹ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

³⁰ Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2, p. 27; Hamelink, Lejour, Trommelen, & Weyzig, 2023 maart, p. 17

2.5.1 Technische haalbaarheid

Hoewel het voornamelijk maatregelen zijn die voor een aanzienlijke complexiteitsreductie zorgen, voor zowel de Belastingdienst als de burger, is dit niet eenvoudig geregeld. Het gaat hierbij namelijk om structuuraanpassingen die doorwerken in de voorlopige aangifte/aanslag. Hierdoor kost het de Belastingdienst redelijk wat tijd om deze maatregelen te verwerken. Er wordt nadat de maatregelen zouden zijn aanvaard in de Tweede Kamer gerekend op minstens 15,5 maand en misschien langer totdat de aanpassingen zijn verwerkt.³¹ Het beleid is dus technisch wel haalbaar, maar niet op korte termijn.

2.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving

Onder naleving van bestaande wet- en regelgeving wordt verstaan het voldoen aan de geldende wet- en regelgeving en het naleven van overige afspraken, zoals bijvoorbeeld richtlijnen die gelden in het beleidsterrein waarin wordt gewerkt. Er wordt hierbij dus gekeken of het nieuw in te voeren beleid voldoet aan alle bestaande wetten, regels en beleidskaders die gelden voor het nieuw in te voeren beleid. Daarnaast mag het nieuw in te voeren beleid niet in strijd zijn met fundamentele rechten en vrijheden.

Het lijkt erop dat de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 hieraan voldoet aangezien het niet in strijd is met bestaande wetten, regels en beleidskaders. Daarnaast is het ook niet in strijd met fundamentele rechten of vrijheden. Wel moet er goed gekeken worden of het EWF nog wel juist is.³² Deze is namelijk al sinds 1997 niet meer gemotiveerd en zou eventueel in strijd kunnen zijn met het discriminatieverbod en het recht op ongestoord genot van eigendom uit het EVRM.

2.5.3 Financiële haalbaarheid

Financiële haalbaarheid gaat in op de vraag of het beleid financieel haalbaar is; is het beleid haalbaar met de beschikbare begroting en de middelen die er zijn? Dit lijkt hier het geval te zijn. Een deel van de maatregelen, zoals het afschaffen van de bijleenregeling en het laten vervallen van de 30-jaarstermijn, zorgt wel voor meer hypotheekrenteaftrek, en dus hogere kosten. Echter zorgt het aftoppen van de hypotheekrenteaftrek juist weer voor een grote besparing. Deze besparing is zelfs groter dan de extra kosten, waardoor de maatregelen gezamenlijk dus financieel haalbaar zijn. Het levert zelfs budgettair elk jaar €0,8 miljard aan besparingen op.³³

³¹ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 160

³² Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 101

³³ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

2.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie

Bij politieke en maatschappelijke acceptatie wordt gekeken naar of de voorgestelde maatregelen zowel politiek als maatschappelijk worden geaccepteerd. Als er namelijk veel weerstand is, is de slagingskans van een bepaalde maatregel kleiner. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 politiek geaccepteerd wordt, als de regering voor dit alternatief zou kiezen. De maatschappelijke acceptatie ligt echter anders.

Hoewel een deel van de regelingen een tegemoetkoming en complexiteitsreductie zal opleveren voor vele burgers, zal er altijd een deel van de burgers tegen zijn. De beperking van de hypotheekrenteaftrek tot een schuld van maximaal €300.000 zorgt er namelijk voor dat ongeveer 13,5% van de huishoudens met een eigenwoningschuld een deel van hun aftrek verliest. De 3% met de hoogste eigenwoningschuld, een schuld groter dan €500.000, verliest zelfs gemiddeld het recht op hypotheekrenteaftrek voor een schuld van ruim €431.000. Van deze groep zal er dus altijd een deel tegen de aanpassingen zijn, omdat dit hun aftrekrecht in grote mate aantast.³⁴

Of dit dan ook de uitvoerbaarheid van de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in problemen brengt hangt ervan af, hoe invloedrijk deze kleine groep is die benadeeld wordt. Het afschaffen van de bijleenregeling en het laten vervallen van de 30-jaarstermijn, zal namelijk andere burgers juist bevoordelen doordat zij nu extra hypotheekrenteaftrekmogelijkheden krijgen, die ze eerst niet hadden. Afhankelijk van hoe groot en mondig elke groep is, wordt de maatschappelijke acceptatie bepaald.

Een volledige maatschappelijke acceptatie voor de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 zal moeilijk te krijgen zijn. Door de hypotheekrenteaftrekbeperking echter in stappen in te voeren in bijvoorbeeld vijf jaar, waarbij ieder jaar de maximum hypotheekschuld met recht op aftrek wordt verlaagd, zou de maatschappelijke acceptatie vergroot kunnen worden.³⁵ Mede hierdoor zal er uiteindelijk voldoende maatschappelijke acceptatie zijn om de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 in te voeren in plaats van de huidige eigenwoningregeling.

2.5.5 Fraudebestendigheid

De maatregelen die genomen worden om de eigenwoningregeling aan te passen, lijken fraudebestendig. Het voorstel leidt namelijk ten dele tot een vereenvoudiging van toezicht door de Belastingdienst door het laten vervallen van de 30-jaarstermijn. Verder wordt de bijleenregeling afgeschaft en de aflossingseis zo aangepast dat controle daarop

³⁴ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 159

³⁵ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 159

gemakkelijker wordt, aangezien het voldoende is als banken hun klanten aan de contractuele verplichtingen houden.³⁶ De eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 is verder minder complex dan de huidige regeling en daardoor dus ook meer fraudebestendig.

2.6 Deelconclusie

In dit hoofdstuk is ingegaan op de eigenwoningregeling in aangepaste vorm in box 1. Er is hier specifiek ingegaan op de eerste twee deelvragen: *Hoe ziet alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm eruit?* en *is alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?*

Om tot alternatief 1, de eigenwoningregeling in box 1 in afgeslankte vorm te komen, worden de volgende aanpassingen doorgevoerd:

- de hypotheekrenteaftrek wordt stapsgewijs beperkt tot een maximale eigenwoningschuld van €300.000;
- de bijleenregeling wordt afgeschaft;
- de 30-jaarstermijn waarbinnen de hypotheekrente kan worden afgetrokken vervalt;
- hypotheekrenteaftrek wordt alleen mogelijk bij hypotheeklen waarvoor contractueel is vastgelegd dat deze binnen 30 jaar tenminste annuïtair moet worden afgelost. Hierbij is het voldoende als banken hun klanten aan de contractuele verplichtingen houden.³⁷

Daarnaast wordt in deze optie ook de Wet Hillen nog steeds afgebouwd, zoals nu al het geval is. Verder moet het EWF geactualiseerd worden omdat deze al sinds 1997 niet meer is gemotiveerd.³⁸

Vervolgens werd gekeken naar de doeltreffendheid van de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1. Hierbij werd de regeling getest aan de verschillende doelstellingen van de eigenwoningregeling. Namelijk het stimuleren van het eigenwoningbezit, het reduceren van de eigenwoningschuld, het beperken van de stijging van de woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters.

Hieruit volgde dat niet alle aanpassingen aan alle doelstellingen voldeden of bepaalde doelstellingen juist tegenwerken. Het afschaffen van de bijleenregeling en de 30-jaarstermijn doen in beperkte mate afbreuk aan schuldreductie, maar stimuleren wel het

³⁶ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 105; Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 158

³⁷ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 158

³⁸ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 101-102

eigenwoningbezit. Het anders vormgeven van de aflossingseis en het aftoppen van de hypotheekrenteaf trek dragen wel bij aan een schuldreductie.

Verder dragen de maatregelen gezamenlijk bij aan een beperking van de stijging van de woningprijzen, wat ook zorgt voor goedkopere woningen voor starters. De maatregelen zorgen er namelijk gezamenlijk voor dat de huizenprijzen per saldo maar 13,6% stijgen ten opzichte van 15% zonder de maatregelen. Verder zorgen de maatregelen gezamenlijk voor een complexiteitsreductie. Afhankelijk van welke doelstelling als belangrijkste wordt gezien kan bepaald worden in hoeverre de eigenwoningregeling doeltreffend is.³⁹ In onderstaande tabel wordt per doelstelling samengevat in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria doeltreffendheid	Aan voldaan?
Stimuleren eigenwoningbezit	+
Schuldreductie	+/-
Beperken van woningprijzen	+
Betaalbare woningen voor starters	+
Complexiteitsreductie	++

Tabel 1: samenvatting doeltreffendheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1.

Als er gekeken wordt naar doelmatigheid, kan geconcludeerd worden dat sommige aanpassingen doelmatiger zijn dan andere. Sommige aanpassingen zijn zelfs, als er gekeken wordt naar alle doelstellingen van de eigenwoningregeling, niet geheel doelmatig. Toch is de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 in zijn geheel doelmatiger dan de huidige eigenwoningregeling. Er wordt namelijk in zijn geheel een doelmatigheidswinst behaald van jaarlijks structureel €0,3 miljard voor de hele Nederlandse economie.⁴⁰

Als laatste werd de uitvoerbaarheid onderzocht. Hierbij werd ingegaan op vijf criteria waaraan goed uitvoerbaar beleid moet voldoen: technische haalbaarheid, naleving van bestaande wet- en regelgeving, financiële haalbaarheid, politieke en maatschappelijke acceptatie en fraudebestendigheid.

De eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 voldoet hierbij aan al deze vijf criteria. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het technisch haalbaar is, maar er wel minstens 15,5 maand nodig is totdat de aanpassingen volledig zijn verwerkt.⁴¹ Daarnaast moet er ook gekeken worden naar de motivering van het EWF omdat deze al

³⁹ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

⁴⁰ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

⁴¹ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 160

sinds 1997 niet meer is gemotiveerd en daardoor in strijd zou kunnen zijn met het discriminatieverbod en het recht op ongestoord genot van eigendom uit het EVRM.⁴²

Financieel is het haalbaar, aangezien het zelfs jaarlijks een budgettaire besparing van €0,8 miljard oplevert.⁴³ Qua politieke en maatschappelijke acceptatie zal het goed zitten als de hypotheekrenteaftrekbeperking in geleidelijke stappen wordt ingevoerd. Bijvoorbeeld in vijf jaar, waarbij ieder jaar de maximum hypotheekschuld met recht op aftrek wordt verlaagd, hierdoor zal de maatschappelijke acceptatie groter worden en de regeling soepeler ingevoerd kunnen worden.⁴⁴ Als laatste criteria werd gekeken naar de fraudebestendigheid. Ook hier zit het goed omdat de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 minder complex is en daardoor dus ook minder fraudegevoelig. In de tabel hieronder is per criterium aangegeven in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria uitvoerbaarheid	Aan voldaan?
Technische haalbaarheid	+/-
Naleving van bestaande wet- en regelgeving	+
Financiële haalbaarheid	++
Politieke en maatschappelijke acceptatie	+
Fraudebestendigheid	++

Tabel 2: Samenvatting resultaten toetsingscriteria uitvoerbaarheid eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1.

⁴² Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 101

⁴³ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 158-160

⁴⁴ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 159

Hoofdstuk 3: defiscaliseren eigen woning

3.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 is ingegaan op het eerste alternatief voor de eigenwoningregeling. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het tweede alternatief, het defiscaliseren van de eigen woning. In dit alternatief wordt de eigenwoningregeling volledig afgeschaft en zal de eigen woning buiten de fiscaliteit komen te staan. Dit alternatief wijkt hiermee het meest af van de huidige eigenwoningregeling, maar is wel eenvoudiger qua vormgeving dan het vorige alternatief.

Er zal in dit hoofdstuk worden ingegaan op de derde deelvraag: *Hoe ziet alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning eruit?* Na beantwoording van deze deelvraag zal worden ingegaan op vierde deelvraag: *Is alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?* Hierna zal dit hoofdstuk worden afgesloten met een deelconclusie waarin antwoord wordt gegeven op deze beide deelvragen.

3.2 Hoe zie het defiscaliseren van de eigen woning eruit?

Het defiscaliseren van de eigen woning, houdt kort gezegd in dat de eigen woning in zijn geheel niet meer wordt belast in de inkomstenbelasting. Niet in box 1, maar ook niet in box 3. Als hierbij wordt uitgegaan van een zuivere vorm, wordt ook de eigenwoningschuld volledig gedefiscaliseerd. Dit betekent dat de hypotheekrenteaf trek in zijn geheel afgeschaft wordt. Er kan echter ook gekozen worden voor een niet zuivere vorm, waarbij de hypotheekrente in box 1 wel wordt afgeschaft maar de schuld in box 3 nog wordt toegelaten.⁴⁵

Dit lijkt voor nu de meest voor de hand liggende optie omdat in box 3 nu alle schulden in aanmerking worden genomen die niet in een andere box zijn meegenomen. Voor deze schulden gelden nog geen aflossingseisen en ook is er geen relatie met een bron van inkomen in box 3 vereist. Het uitsluiten van specifieke schulden die zijn aangegaan voor de eigen woning in box 3 is ingewikkeld, vandaar dat in deze optie de schulden voor de eigen woning in box 3 worden toegelaten. Wel kan later als ervoor is gekozen om de eigen woning te defiscaliseren alsnog onderzocht worden of deze schulden in box 3 uitgesloten kunnen worden.⁴⁶

Deze optie voor de eigen woning werd al in het Bouwstenenrapport 2020 genoemd. In het Bouwstenenrapport 2020 werd hierbij aangegeven dat als voor deze optie gekozen wordt,

⁴⁵ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 151

⁴⁶ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 112-113

de huidige regeling geleidelijk uitgefaseerd zal moeten worden. Verder zullen door het volledig verdwijnen van de eigenwoningregeling ook automatisch de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen vervallen. Dit zal zorgen voor een complexiteitsreductie voor belastingplichten en de Belastingdienst.⁴⁷

Bij deze optie is het wel gewenst dat er een niet-fiscale aflossingseis wordt ingevoerd, aangezien de fiscale aflossingseis vervalt. De fiscale aflossingseis is in 2013 onder meer ingevoerd om overmatige hypotheekschulden tegen te gaan. Een op de drie huishoudens stond na de financiële crisis in 2013 namelijk financieel onder water, doordat hun hypotheekschuld groter was dan de waarde van hun woning. Door het financieel onderwater staan had deze groep weinig te besteden, wat grote negatieve gevolgen had voor de gehele economie. Om dit in de toekomst te voorkomen is het belangrijk dat er een aflossingseis blijft bestaan. Als vervanging van de fiscale aflossingseis kan een niet financiële aflossingseis van 70% voor de eigenwoningsschuld worden opgenomen in de Wet financieel toezicht.⁴⁸ Daarnaast zullen de opbrengsten uit tijdelijke verhuur van de eigen woning niet langer meer belast worden in box 1. Wel is het nog belangrijk om de definitie van wat wordt verstaan onder een eigen woning te behouden.⁴⁹

Verder zal bij deze optie nagedacht moeten worden wat er met de huidige ‘villabelasting’ gebeurt. In 2009 werd de ‘villabelasting’ ingevoerd als belasting voor woningen met een WOZ-waarde boven de €1 miljoen. Hierbij wordt over de waarde boven de €1 miljoen een hoger percentage gebruikt om het EWF vast te stellen. Dit percentage werd sinds de invoering in 2009 stapsgewijs verhoogd tot 2,35% en staat sinds 2016 vast op dit percentage. Daarnaast wordt de grens van €1 miljoen, waarboven dit hogere percentage geldt jaarlijks aangepast aan de inflatie via indexatie.⁵⁰ Uit artikel 3.112 van de Wet inkomstenbelasting 2001 volgt dat de grens in 2024 is gestegen naar €1.310.000.

De meest simpele en makkelijke manier om toch een soort van ‘villabelasting’ te behouden, is door de eigen woning over te hevelen naar box 3 met een specifieke vrijstelling van de eigen woning van €1.310.000. Deze waarde dient dan evenals nu jaarlijks te worden geïndexeerd. Hierdoor worden woningen die in de huidige eigenwoningregeling belast worden met een hoger EWF-percentage dan op een soortgelijke manier belast in box 3. Hiervoor wordt gekozen omdat deze manier van ‘villabelasting’ een complexiteitsreductie met zich meebrengt.⁵¹

⁴⁷ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

⁴⁸ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁴⁹ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 112

⁵⁰ Kamerstukken II 2007/08, 31 205, nr. 3, pp. 31-32; Kamerstukken II 2010/11, 32 504, nr. 67, p. 1; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 150

⁵¹ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

Hiermee is beschreven hoe het defiscaliseren van de eigen woning eruit komt te zien. Om echter te weten of deze optie ook een beter alternatief is voor de huidige eigenwoningregeling zal er gekeken moeten worden naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en uitvoerbaarheid. Dit wordt beantwoord door in te gaan op de vierde deelvraag: *Is alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?* Hierbij worden de begrippen gehanteerd zoals omschreven in hoofdstuk 1.4.

3.3 Doeltreffendheid defiscaliseren eigen woning

In hoofdstuk 2.3 is omschreven dat om te kijken of beleid doeltreffend is, er gekeken moet worden naar de doelstellingen van de regeling. Als we hierbij weer de oorspronkelijke doelstelling nemen, zullen we moeten kijken of het defiscaliseren van de eigen woning het eigenwoningbezit stimuleert. Daarnaast zullen we ook kijken naar de doelstellingen schuldenreductie, het beperken van de stijging van woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters.⁵²

Het defiscaliseren van de eigen woning zorgt ervoor dat de eigen woning geheel buiten de inkomstenbelasting komt te staan. Dit heeft uiteindelijk in zijn geheel genomen een negatief effect op het eigenwoningbezit. Hoewel er voldoende fiscale voordelen verbonden blijven aan het bezit van een eigen woning, zoals onbelaste vermogensopbouw, wordt het fiscaal minder aantrekkelijk om een koopwoning te bezitten. Zo zal de mogelijkheid om de hypotheekrente als schuld af te trekken in box 3 beperkter zijn dan de hypotheekrenteaftrek onder de huidige regeling in box 1.⁵³

Als we daarnaast kijken naar schuldenreductie als doelstelling wordt ook deze niet volledig behaald. Van belang is dat door het defiscaliseren van de eigen woning de fiscale prikkel om de hypotheekschuld af te lossen gedeeltelijk verdwijnt. Ook als er wel een aflossingseis van minimaal 70% wordt ingevoerd, zal de prikkel lager zijn dan onder de huidige regeling. De grootste reden hiervoor is dat de fiscale prikkel om een hypotheek met een volledige aflossingsverplichting af te sluiten, verdwijnt.⁵⁴

Dit zorgt ervoor dat er minder van de hypotheekschuld afgelost wordt, wat op de lange termijn zorgt voor meer schulden. Hoewel dit effect kleiner is wordt door het defiscaliseren van de eigen woning de stimulans om een eigen woning met schuld te financieren ook kleiner. Samengevat zorgt het defiscaliseren van de eigen woning ervoor

⁵² Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

⁵³ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 113-114; Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 151-152

⁵⁴ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 151-152

dat bestaande schulden minder snel worden afgebouwd, maar daarnaast ook dat nieuwe schulden voor een eigen woning minder snel worden aangegaan.⁵⁵

Als we kijken naar de doelstellingen van het beperken van de stijging van woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters, zien we een gunstiger beeld. Aan deze twee doelstellingen wordt namelijk bijgedragen door het defiscaliseren van de eigen woning. Zo wordt in het Bouwstenenrapport 2020 gemeld dat de toegankelijkheid voor starters op de woningmarkt verbetert door structureel minder hoge woningprijzen. Door het defiscaliseren van de eigen woning zullen de huizenprijzen namelijk minder hard stijgen. Uit berekeningen van het CPB volgt dat de prijzen met 8% stijgen ten opzichte van 15% in het basispad 2025 zonder wijzigingen.⁵⁶

Het defiscaliseren van de eigen woning draagt dus bij aan een deel van de doelstellingen maar aan een ander deel niet. Daarnaast kan er geconcludeerd worden dat het defiscaliseren van de eigen woning zorgt voor een complexiteitsreductie op de lange termijn. Dit zou dus ook de belangrijkste reden kunnen zijn om voor dit alternatief te kiezen. Door het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek en het EWF worden namelijk complexe regels afgeschaft, wat een besparing aan middelen oplevert voor de Belastingdienst. Zo kunnen de systemen waarop deze regels draaien en de medewerkers die hier dagelijks mee bezig waren, nu voor andere dingen worden ingezet.

3.4 Doelmatigheid defiscaliseren eigen woning

Nu er is gekeken naar de doeltreffendheid van het defiscaliseren van de eigen woning, wordt er gekeken naar de doelmatigheid. Hierbij wordt gekeken naar hoe er wordt omgegaan met de beperkte middelen en of er zo min mogelijk verspilling van middelen is.

Door het defiscaliseren van de eigen woning vervallen uiteindelijk de bijleenregeling, de 30-jaarstermijn en de fiscale aflossingseis. Dit zorgt voor een complexiteitsreductie, waardoor de middelen, zoals systemen waarop deze regels draaien en ambtenaren die de aangiftes hierop controleren, nu ergens anders kunnen worden ingezet. Daarnaast draagt het defiscaliseren van de eigen woning bij aan een groot deel van de doelstellingen van de regeling met minder middelen dan de huidige eigenwoningregeling. Als naar het geheel wordt gekeken is het defiscaliseren van de eigen woning dus doelmatig. Er wordt namelijk een doelmatigheidswinst voor de hele Nederlandse economie van jaarlijks structureel €2 miljard behaald.⁵⁷

⁵⁵ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 151-152

⁵⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 152; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 113

⁵⁷ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 152

3.5 Uitvoerbaarheid defiscaliseren eigen woning

Nu onderzocht is hoe doeltreffend en doelmatig het defiscaliseren van eigen woning is, wordt onderzocht of dit ook goed uitvoerbaar is. Net als in hoofdstuk 2.5 zal de uitvoerbaarheid getoetst worden aan de vijf criteria: technische haalbaarheid, naleving van bestaande wet- en regelgeving, financiële haalbaarheid, politieke en maatschappelijke acceptatie en fraudebestendigheid, zoals beschreven in hoofdstuk 1.4.3.

3.5.1 Technische haalbaarheid

Het defiscaliseren van de eigen woning is niet de eenvoudigste aanpassing voor de Belastingdienst om uit te voeren. Het afbouwen van de hypotheekrenteaftrek en het EWF betreft namelijk een structuuraanpassing. Deze aanpassingen kunnen bij de Belastingdienst niet eerder dan in 2027 worden uitgevoerd.⁵⁸ Daarnaast is het belangrijk dat er onderzocht wordt of de eigenwoningschuld in de toekomst eventueel uitgesloten kan worden van box 3. Voor nu wordt deze toegestaan in box 3, wat als gevolg heeft dat de schuld wel aftrekbaar is, maar de woning zelf niet meer belast wordt.⁵⁹ Defiscalisering van de eigen woning is dus technisch haalbaar, maar wel pas over een aantal jaren.

3.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving

Als er gekeken wordt naar het defiscaliseren van de eigen woning, lijkt dit in overeenstemming met alle bestaande wetten, regels en beleidskaders. Wel is het belangrijk dat er bij het invoeren van een niet-fiscale aflossingseis van 70%, voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht goed wordt opgelet dat deze aansluit bij de bestaande wet- en regelgeving en dat deze ook uitvoerbaar is.⁶⁰

3.5.3 Financiële haalbaarheid

Het defiscaliseren van de eigen woning wordt budgetneutraal ingevoerd, waarbij de totale opbrengsten van de maatregelen worden teruggesluisd via de inkomstenbelasting. Hierbij wordt de exacte vormgeving van de terugsluis overgelaten aan de politiek. Doordat de regeling budgetneutraal is en uiteindelijk na volledige afbouw zorgt voor een aanzienlijke verlichting in uitvoeringslasten, vanwege het vervallen van de fiscale aflossingseis, 30-jaarstermijn en bijleenregeling, is deze optie zeker financieel haalbaar.⁶¹

3.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie

Ik ga ervan uit dat de optie politiek geaccepteerd wordt, als deze wordt gekozen om de huidige eigenwoningregeling te vervangen. Of de regeling daarmee ook maatschappelijk

⁵⁸ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 115

⁵⁹ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 112-113

⁶⁰ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁶¹ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 152-153

geaccepteerd wordt is een ander vraagstuk. Hiervoor moet gekeken worden wat de precieze gevolgen zijn voor de belastingplichtigen die door deze verandering worden getroffen.

Door het defiscaliseren van de eigen woning vervalt geleidelijk het recht op hypotheekrenteaftrek, hierdoor worden huishoudens die recent een huis hebben gekocht relatief hard geraakt. Dit komt omdat zij nog weinig hebben afgelost en dus relatief veel rente betalen en een deel van hen daarnaast relatief hoge hypotheekrentes betaalt. Dit zou bij een deel van deze groep kunnen leiden tot betalingsproblemen.⁶² Deze groep wordt dus benadeeld door de optie om de eigen woning te defiscaliseren, omdat hiermee hun recht op hypotheekrenteaftrek vervalt.

Echter is het onwaarschijnlijk dat deze groep er ook voor zorgt dat de regeling maatschappelijk niet wordt geaccepteerd, deze groep is namelijk relatief klein. Daarnaast gaan de meeste huishoudens er zelfs op vooruit, aangezien het mediane inkomenseffect voor alle huishoudens 0,5% is.⁶³ Samengevat lijkt het erop dat het defiscaliseren van de eigen woning ook maatschappelijk geaccepteerd zal worden.

3.5.5 Fraudebestendigheid

Het defiscaliseren van de eigen woning zal uiteindelijk leiden tot een complexiteitsreductie doordat de bijleenregeling, de 30-jaarstermijn en de fiscale aflossingseis vervallen. Wel blijft de complexiteit van de bijleenregeling en aflossingseis gedurende de afbouw van de regeling nog 20 jaar in stand. Daarnaast leidt het beperken van de hypotheekrenteaftrek door jaarlijks het percentage van de aftrekbare hypotheekrente te verlagen tot extra complexiteit en foutkansen.⁶⁴

De grootste kans op fraudegevoeligheid betreft de keuze of de eigenwoningschuld in box 3 in aanmerking kan worden genomen of dat dit beperkt zal worden. Voor nu is in deze optie ervoor gekozen om deze aftrek toe te laten, waardoor de fraudegevoeligheid beperkt blijft en kleiner wordt gedurende de afbouw. Mocht er echter in de toekomst voor gekozen worden om de aftrek in box 3 te beperken, zal dat mogelijk leiden tot een aanzienlijke toename in complexiteit en toezicht met als gevolg een groter risico op onjuiste aangiften.⁶⁵ In de gekozen vorm van deze optie, waarbij de eigenwoningschuld in box 3 in aanmerking mag worden genomen, zal de fraudegevoeligheid over de tijd juist afnemen ten opzichte van de huidige eigenwoningregeling.

⁶² Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 113

⁶³ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 114

⁶⁴ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 116

⁶⁵ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 116-117

3.6 Deelconclusie

In dit hoofdstuk is ingegaan op de tweede optie het defiscaliseren van de eigen woning. Er is hierbij specifiek ingegaan op de deelvragen: *Hoe ziet alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning eruit?* en *Is alternatief 2, het defiscaliseren van de eigen woning doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?*

Hierbij werd als eerste gekeken naar hoe het defiscaliseren van de eigen woning eruit komt te zien. Het defiscaliseren van de eigen woning, houdt in dat de eigen woning in zijn geheel niet meer wordt belast in de inkomstenbelasting. Hierbij wordt bij een zuivere vorm de hypotheekrenteaftrek in zijn geheel afgeschaft. Echter, wordt er gekozen voor een niet geheel zuivere vorm door de aftrek van hypotheekrente in box 1 wel volledig af te schaffen maar de schuld in box 3 nog toe te laten. Er is hiervoor gekozen omdat in box 3 alle schulden in aanmerking worden genomen die niet in een andere box zijn meegenomen en voor die schulden geen aflossingseisen of een relatie met een bron van inkomen in box 3 zijn vereist. Het uitsluiten van specifiek schulden die zijn aangegaan voor de eigen woning in box 3 kan daarom ingewikkeld zijn en zorgen voor een complexiteitstoename. In de toekomst als de eigen woning volledig is gedefiscaliseerd zou er alsnog gekeken kunnen worden of de schuld in box 3 uitgesloten kan worden.⁶⁶

Door het defiscaliseren van de eigen woning zullen automatisch de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen vervallen. Deze wijzigingen zorgen voor een complexiteitsreductie.⁶⁷ Wel is het gewenst om bij deze optie een niet-fiscale aflossingseis van minimaal 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht in te voeren vanwege het vervallen van de fiscale aflossingseis.⁶⁸ Verder zullen de opbrengsten uit tijdelijke verhuur van de eigen woning niet langer meer belast worden in box 1.

In deze optie is verder nagedacht over wat er met de huidige ‘villabelasting’ moet gebeuren. Er is hierbij gekozen om een bepaalde ‘villabelasting’ te behouden, door de eigen woning over te hevelen naar box 3 met een specifieke vrijstelling voor de eigen woning van €1.310.000. Deze waarde dient hierbij dan jaarlijks te worden geïndexeerd. Er is gekozen voor deze manier van ‘villabelasting’ omdat dit een complexiteitsreductie met zich meebrengt.⁶⁹

Om vervolgens de doeltreffendheid te bepalen is het defiscaliseren van de eigen woning getoetst aan de verschillende doelstellingen zoals: het stimuleren van het

⁶⁶ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 112-113

⁶⁷ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

⁶⁸ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁶⁹ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

eigenwoningbezit, schuldenreductie, het beperken van de stijging van woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters.

Het is hierbij logisch dat het defiscaliseren van de eigen woning een negatief effect heeft op het eigenwoningbezit, aangezien de fiscale stimulans om een eigen woning te bezitten door het afschaffen van de eigenwoningregeling grotendeels vervalt. Door het defiscaliseren van de eigenwoning wordt het bezitten van een eigen woning fiscaal minder aantrekkelijk. Het defiscaliseren van de eigen woning draagt daarentegen wel bij aan de afname van schulden. Hoewel het defiscaliseren van de eigen woning ervoor zorgt dat bestaande schulden minder snel worden afgebouwd, zorgt het er ook voor dat er veel minder nieuwe schulden voor een eigen woning worden aangegaan.⁷⁰

Daarnaast zorgt het defiscaliseren van de eigen woning ervoor dat de huizenprijzen minder snel stijgen wat daarmee ook zorgt voor betaalbaardere huizen voor starters. Uit berekeningen van het CPB volgt namelijk dat door het defiscaliseren van de eigen woning de huizenprijzen met 8% stijgen ten opzichte van 15% in het basispad 2025 zonder wijzigingen.⁷¹ Daarnaast zorgt het op de lange termijn voor een complexiteitsreductie waardoor het over het geheel gezien doeltreffend kan worden genoemd. In onderstaande tabel is per doelstelling aangegeven in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria doeltreffendheid	Aan voldaan?
Stimuleren eigenwoningbezit	-
Schuldreductie	+ -
Beperken van woningprijzen	++
Betaalbare woningen voor starters	++
Complexiteitsreductie	+++

Tabel 3: samenvatting doeltreffendheid defiscaliseren eigen woning.

Hierna is gekeken naar de doelmatigheid van het defiscaliseren van de eigen woning. Hieruit volgde dat het defiscaliseren van de eigen woning ervoor zorgt dat een deel van de doelstellingen met zo min mogelijk middelen wordt behaald. Zo draagt het defiscaliseren van de eigen woning bij aan een afname van de eigenwoningschuld, het beperken van de stijging van de woningprijzen en zorgt het voor betaalbaardere huizen voor starters met minder middelen dan de huidige eigenwoningregeling.⁷² Verder wordt er, als er gekeken wordt naar het geheel, een doelmatigheidswinst voor de hele Nederlandse economie van jaarlijks structureel €2 miljard behaald.⁷³

⁷⁰ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 151-152

⁷¹ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 152; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 113

⁷² Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 152

⁷³ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 152

Als laatste is daarna gekeken naar de uitvoerbaarheid van deze optie. Hierbij is ingegaan op de vijf criteria waaraan voldoen moet worden voor een goed uitvoerbaar beleid. Het defiscaliseren van de eigen woning is technisch haalbaar, maar is wel een structuuraanpassing die de Belastingdienst niet eerder dan in 2027 kan uitvoeren.⁷⁴ Ook is het in lijn met bestaande wet- en regelgeving, wel moet er gekeken worden naar hoe de invoering van de niet-fiscale aflossingseis van 70% voor de eigenwoningsschuld in de Wet financieel toezicht aansluit bij de bestaande wet- en regelgeving.⁷⁵

Ook financieel is het defiscaliseren van de eigen woning haalbaar. Het defiscaliseren van de eigen woning wordt namelijk budgetneutraal ingevoerd. Daarnaast zorgt het op de lange termijn voor een aanzienlijke verlichting in uitvoeringslasten, wat de financiële haalbaarheid ten goede komt.⁷⁶ Qua politieke en maatschappelijke acceptatie zit het ook goed. Hoewel er een relatief kleine groep door het defiscaliseren van de eigen woning wordt benadeeld, gaan de meeste huishoudens erop vooruit. Het defiscaliseren van de eigen woning zorgt namelijk voor een mediaan inkomenseffect van 0,5% voor alle huishoudens.⁷⁷ Hierdoor is de kans klein dat het maatschappelijk niet wordt geaccepteerd.

Vervolgens is ook nog gekeken naar de fraudebestendigheid. Ook hieraan wordt voldaan op de lange termijn, aangezien het defiscaliseren van de eigen woning uiteindelijk leidt tot een complexiteitsreductie. Wel wordt de fraudegevoeligheid beïnvloed door de keuze of de eigenwoningsschuld in box 3 in aanmerking kan worden genomen of dat dit beperkt zal worden. Er is nu gekozen om dit toe te laten, waardoor de fraudegevoeligheid beperkt blijft. Mocht er echter later voor worden gekozen om deze aftrek in box 3 alsnog te beperken, kan dit leiden tot een aanzienlijke toename in complexiteit en toezicht met als gevolg een groter risico op onjuiste aangiften.⁷⁸ In de volgende tabel is per criterium aangegeven in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria uitvoerbaarheid	Aan voldaan?
Technische haalbaarheid	+ -
Naleving van bestaande wet- en regelgeving	+
Financiële haalbaarheid	++
Politieke en maatschappelijke acceptatie	++
Fraudebestendigheid	+

Tabel 4: Samenvatting resultaten toetsingscriteria uitvoerbaarheid defiscaliseren eigen woning.

⁷⁴ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 115

⁷⁵ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁷⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 152-153

⁷⁷ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, p. 114

⁷⁸ Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024b februari, pp. 116-117

Hoofdstuk 4: eigen woning in box 3

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het laatste alternatief voor aanpassing van de eigenwoningregeling, de eigen woning belasten in box 3. In dit alternatief wordt de eigen woning vanuit box 1 overgeheveld naar box 3. Dit alternatief zorgt ervoor dat de eigen woning voortaan hetzelfde wordt behandeld als alle andere vormen van particulier vermogen.⁷⁹

Er wordt hierbij ingegaan op de vijfde deelvraag: *Hoe ziet alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit?* en deelvraag 6: *Is alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?* Het hoofdstuk wordt daarna afgesloten met een deelconclusie waarin antwoord wordt gegeven op deze beide deelvragen.

4.2 Hoe ziet het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit?

Het overhevelen van de eigen woning naar box 3, houdt kort gezegd in dat de eigen woningregeling in box 1 volledig verdwijnt en de eigen woning daarna onder de bezittingen in box 3 valt. Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 als alternatief, is net als de eerder besproken alternatieven genoemd in het Bouwstenenrapport 2020. Daarin wordt beschreven dat de hypotheekrenteaftrek en het EWF stapsgewijs moeten worden afgebouwd, waarna de woning in box 3 terecht komt. Hierbij wordt in box 3 dan een generieke vrijstelling ingevoerd ter waarde van de gemiddelde woningprijs per huishouden.⁸⁰ Deze vrijstelling zou naar de huidige stand van zaken €418.000 zijn.⁸¹

Ook wordt het overhevelen van de eigen woning naar box 3 genoemd in een analyse van De Nederlandsche Bank (DNB). In deze analyse wordt ingegaan op een evenwichtigere woningmarkt. Net als in het Bouwstenenrapport 2020⁸² wordt hierbij uitgegaan van een geleidelijke afbouw van de huidige eigenwoningregeling in 10 of 20 jaar. De extra belastingopbrengsten die het overhevelen van de eigen woning oplevert, worden hierbij teruggesluisd via een verlaging van de eerste schijf van de inkomstenbelasting.⁸³

Het gevolg van het overhevelen van de eigen woning naar box 3 is dat niet alleen de eigenwoningregeling en het EWF verdwijnen, maar dat ook de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen vervallen. Hierdoor zorgt het

⁷⁹ Caminada & Stevens, 2017, p. 11

⁸⁰ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148

⁸¹ CBS, 2024

⁸² Ministerie van Financiën, 2020a april

⁸³ De Nederlandsche Bank, 2021 oktober, pp. 9-11

overhevelen van de eigen woning voor een complexiteitsreductie voor zowel belastingplichtigen als de Belastingdienst. Door het vervallen van de fiscale aflossingseis is het gewenst dat er een niet-fiscale aflossingseis wordt ingevoerd. Hierbij kan dan gedacht worden aan een minimale aflossingseis van 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht, zoals eerder voorgesteld bij het defiscaliseren van de eigen woning.⁸⁴ Door deze aflossingseis in te voeren wordt voorkomen dat belastingplichtigen in de problemen komen, mocht de economische situatie drastisch veranderen zoals tijdens de kredietcrisis in 2008.

Naast dat van belang is hoe het overhevelen van de eigen woning naar box 3 uitwerkt, is het ook belangrijk om te beoordelen of dit doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar is. Pas nadat dit bekend is, kan er gekeken worden of deze optie beter is dan de huidige eigenwoningregeling. Hierna wordt de zesde en tevens laatste deelvraag beantwoord: *Is alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?* Hierbij worden de begrippen gehanteerd zoals omschreven in hoofdstuk 1.4.

4.3 Doeltreffendheid eigen woning in box 3

Om te weten of het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend is, moet gekeken worden of dit aansluit bij de doelstellingen van de regeling. Dat betreft de beoordeling of het overhevelen naar box 3 het eigenwoningbezit stimuleert, zorgt voor schuldenreductie, de stijging van de woningprijzen beperkt en zorgt voor betaalbare woningen voor starters.⁸⁵

Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 zorgt voor een lichte daling van het eigenwoningbezit. Dit komt doordat de fiscale stimulering voor het eigenwoningbezit over het geheel gezien afneemt. Dit draagt daarentegen wel bij aan de doelstelling van schuldenreductie, aangezien hiermee ook de stimulans om de eigen woning met schulden te financieren afneemt. De doelstelling van schuldenreductie wordt daarnaast wel tegengewerkt door het vervallen van de fiscale aflossingseis. Door het vervallen van de fiscale aflossingseis vervalt voor belastingplichtigen namelijk de fiscale prikkel om een volledig aflossende hypotheek te nemen. Door het invoeren van een niet-fiscale aflossingseis van 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht, wordt dit echter weer gedeeltelijk opgevangen. Het effect hiervan is dat de gemiddelde eigenwoningschuld kleiner wordt.⁸⁶

Voor het beperken van de stijging van de woningprijzen en het zorgen voor betaalbare woningen voor starters is er een gunstiger beeld. Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 remt namelijk de prijsgroei van de woningen. Uit berekeningen van het CPB

⁸⁴ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148; Ministerie van Financiën, 2020a april, pp. 51-52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁸⁵ Ministerie van Financiën, 2020a april, p. 52

⁸⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 148-149

volgt namelijk dat de huizenprijzen door het overhevelen van de eigen woning naar box 3, maar 5% stijgen ten opzichte van 15% in het basispad 2025 zonder wijzigingen.⁸⁷

Door de eigen woning over te hevelen naar box 3 wordt aan een deel van de doelstellingen voldaan, aan een ander deel niet. Wel zorgt het overhevelen van de eigen woning ervoor dat de woningmarkt op de lange termijn evenwichtiger wordt, daarnaast draagt het bij aan een complexiteitsreductie doordat veel regels vervallen.

4.4 Doelmatigheid eigen woning in box 3

Naast dat het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend is, is het ook belangrijk dat dit doelmatig is. Om te kijken of dit doelmatig is, wordt gekeken naar hoe er wordt omgegaan met de beperkte middelen en of er zo min mogelijk verspilling van middelen is.

Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 zorgt ervoor dat naast het vervallen van de eigenwoningregeling en het EWF ook de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen vervallen. Dit zorgt in zijn geheel voor een complexiteitsreductie, waardoor de middelen, zoals systemen waarop deze regels draaien en ambtenaren die de aangiftes hierop controleren, nu ergens anders voor ingezet kunnen worden. Daarnaast draagt het overhevelen van de eigen woning naar box 3 bij aan een groot deel van de doelstellingen met minder middelen. Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 kan dus in zijn geheel als doelmatig worden gezien. Er wordt zelfs een doelmatigheidswinst van structureel €3,2 miljard voor de hele Nederlandse economie behaald.⁸⁸

4.5 Uitvoerbaarheid eigen woning in box 3

Voor de uitvoerbaarheid wordt gekeken naar de vijf criteria: technische haalbaarheid, naleving van bestaande wet- en regelgeving, financiële haalbaarheid, politieke en maatschappelijke acceptatie en fraudebestendigheid, zoals beschreven in hoofdstuk 1.4.3.

4.5.1 Technische haalbaarheid

Bij het overhevelen van de eigen woning naar box 3 is er sprake van een structuuraanpassing. Dit betekent dat de Belastingdienst deze aanpassing niet eerder dan in 2027 kan uitvoeren. Daarnaast is het belangrijk dat er gekeken wordt naar hoe de extra belastingopbrengsten, die het overhevelen van de eigen woning oplevert, het beste kunnen worden teruggesluisd in de inkomstenbelasting. Ook moet er goed gekeken

⁸⁷ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 148-149; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-10

⁸⁸ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 148-149; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-10

worden naar hoe de vrijstelling voor de gemiddelde woningprijs ingevoerd wordt.⁸⁹ Het lijkt erop dat het technisch haalbaar is, maar wel pas over een aantal jaren.

4.5.2 Naleving van bestaande wet- en regelgeving

Het lijkt erop dat het overhevelen van de eigen woning van box 1 naar 3 in overeenstemming is met alle bestaande wetten, regels en beleidskaders. Wel zal er bij het invoeren van de vrijstelling voor de gemiddelde woningprijs goed opgelet moeten worden dat deze voldoet aan de bestaande wet- en regelgeving. Ditzelfde geldt voor het invoeren van de niet-fiscale aflossingseis van 70% voor de eigenwoningsschuld in de Wet financieel toezicht.⁹⁰

4.5.3 Financiële haalbaarheid

Het overhevelen van de eigenwoning naar box 3, levert de staatskas extra inkomsten op door het vervallen van de hypotheekrenteaftrek en het EWF. De maatregel wordt echter budgetneutraal ingevoerd, dit houdt in dat de extra belastingopbrengsten worden teruggesluisd via een verlaging van de eerste schijf van de inkomstenbelasting.⁹¹ Verder zorgt het overhevelen van de eigen woning naar box 3 voor een verlichting in uitvoeringslasten, doordat verschillende regels zoals de fiscale aflossingseis, 30-jaarstermijn en bijleenregeling vervallen. Dit zorgt ervoor dat deze optie financieel haalbaar is.

4.5.4 Politieke en maatschappelijke acceptatie

Ik ga ervan uit dat de optie politiek geaccepteerd wordt, als deze wordt gekozen om de huidige eigenwoningregeling te vervangen. De maatschappelijke acceptatie ligt gevoeliger. Door het overhevelen van de eigen woning naar box 3 wordt de woning voortaan belast in box 3. De heffingsmethodiek in box 3 ligt echter al een tijdje onder vuur. De Hoge Raad oordeelde in het kerstarrest uit 2021 dat de heffing in box 3 in strijd is met artikel 1 EP, het recht op ongestoord genot van eigendom en artikel 14 EVRM, verbod op discriminatie.⁹² De Staatssecretaris van Financiën kwam toen met de Wet rechtsherstel box 3 om de heffing in box 3 in overeenstemming te brengen met de uitspraak van de Hoge Raad.⁹³ Echter is ook deze wetgeving recent door de Hoge Raad afgekeurd. De Hoge Raad oordeelde namelijk in haar arrest van 6 juni 2024 dat ook de Wet rechtsherstel box 3 het verdragsrechtelijke discriminatieverbod en het eigendomsgrondrecht, in de gevallen waarin het forfaitaire rendement hoger is dan het werkelijke rendement schendt.⁹⁴

⁸⁹ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-11

⁹⁰ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148; Ministerie van Financiën, 2020a april, pp. 51-52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155

⁹¹ De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-11

⁹² Hoge Raad, 2021

⁹³ kamerstukken II, 2022/23, 36 203, nr. 2

⁹⁴ Hoge Raad, 2024

Hoe box 3 er nu precies uitkomt te zien is nog niet geheel duidelijk, maar de contouren zijn al wel duidelijk. Zo is in september en oktober 2023 een internetconsultatie gehouden over het nieuwe box 3-stelsel vanaf 2027, de Wet werkelijke rendement box 3. Hierin staat nu als voorstel om een eerste (vakantie)woning in box 3, die als hoofdverblijf wordt gebruikt, te belasten met een forfait. Dit forfait zou dan een vast percentage van de WOZ-waarde worden.⁹⁵ Veel belastingplichtigen zitten hier echter niet op te wachten, aangezien de WOZ-waarden de afgelopen jaren flink omhoog zijn gegaan en het onduidelijk is of deze nog zullen dalen. Daarnaast is het maar de vraag of dit forfait voor de woning wel aan het verdragsrechtelijke discriminatieverbod en het eigendomsgrondrecht voldoet. Kortom, de maatschappelijke acceptatie voor het overhevelen van de eigen woning naar box 3 zal lager liggen dan de acceptatie bij de andere alternatieven.

4.5.5 Fraudebestendigheid

Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 is op de lange termijn fraudebestendig. Het zorgt namelijk voor een complexiteitsreductie doordat ingewikkelde regelingen zoals de bijleenregeling, de 30-jaarstermijn en de fiscale aflossingseis vervallen. Echter, zal de regeling geleidelijk afgebouwd worden in 10 of 20 jaar. Dit zorgt voor extra complexiteit en foutkansen gedurende de afbouw. Nadat de eigen woning geheel is overgeheveld naar box 3 is deze optie zeker fraudebestendig.⁹⁶

4.6 Deelconclusie

In dit hoofdstuk is ingegaan op de derde en laatste optie, het overhevelen van de eigen woning naar box 3. Er is hierbij specifiek ingegaan op de laatste twee deelvragen: *Hoe ziet alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit?* en *Is alternatief 3, het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar?*

Als eerste is er gekeken hoe het overhevelen van de eigen woning naar box 3 eruit komt te zien. Kort samengevat komt het erop neer dat de eigenwoningregeling geleidelijk wordt afgebouwd in 10 of 20 jaar en de eigen woning uiteindelijk in box 3 wordt belast. Door het overhevelen van de eigen woning naar box 3 vervalt niet alleen de eigenwoningregeling en het EWF, maar vervallen ook de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen. Verder wordt er een niet-fiscale aflossingseis ingevoerd, door een minimale aflossingseis van 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht op te nemen. Ook wordt er een generieke vrijstelling ingevoerd ter waarde van de gemiddelde woningprijs per huishouden. Daarnaast worden de extra

⁹⁵ Ministerie van Financiën, 2023a; Ministerie van Financiën, 2023b

⁹⁶ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 150

belastingopbrengsten die het overhevelen van de eigen woning naar box 3 oplevert, teruggesluisd via een verlaging van de inkomstenbelasting.⁹⁷

Vervolgens is de doeltreffendheid onderzocht door te kijken in hoeverre het overhevelen van de eigen woning naar box 3 bijdraagt aan de verschillende doelstellingen zoals het stimuleren van het eigenwoningbezit, schuldenreductie, het beperken van de stijging van woningprijzen en het betaalbaar maken van woningen voor starters.

Hieruit volgt dat het overhevelen van de eigen woning naar box 3 zorgt voor een lichte daling van het eigenwoningbezit. Als gekeken wordt naar schuldenreductie, draagt het overhevelen van de eigen woning naar box 3 enerzijds bij doordat de stimulans om de eigen woning met schulden te financieren afneemt. Anderzijds draagt het niet bij, omdat voor belastingplichtigen de fiscale prikkel om een volledig aflossende hypotheek te nemen vervalt.

Als gekeken wordt naar het beperken van de stijging van de woningprijzen en het zorgen voor betaalbare woningen voor starters is er een veel gunstiger beeld. Verder zorgt het voor een evenwichtigere woningmarkt en draagt het bij aan een complexiteitsreductie door het vervallen van vele regels. In onderstaande tabel is per doelstelling aangegeven in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria doeltreffendheid	Aan voldaan?
Stimuleren eigenwoningbezit	-
Schuldenreductie	+/-
Beperken van woningprijzen	+++
Betaalbare woningen voor starters	+++
Complexiteitsreductie	++

Tabel 5: samenvatting doeltreffendheid overhevelen eigen woning naar box 3.

Naast doeltreffendheid is gekeken naar de doelmatigheid van het overhevelen van de eigen woning naar box 3. Hieruit volgt dat het overhevelen van de eigen woning naar box 3 doelmatig is. Door het overhevelen van de eigen woning naar box 3 vervallen veel deelregelingen zoals de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen, wat zorgt voor een complexiteitsreductie, waardoor de doelstellingen met minder middelen behaald worden. Er wordt zelfs een doelmatigheidswinst van jaarlijks structureel €3,2 miljard voor de hele Nederlandse economie behaald.⁹⁸

Daarna is er als laatste gekeken naar de uitvoerbaarheid van het overhevelen van de eigen woning naar box 3. Hierbij is er ingegaan op de vijf criteria waaraan voldoen moet worden

⁹⁷ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148; Ministerie van Financiën, 2020a april, pp. 51-52; Belastingen in maatschappelijk perspectief, 2024a februari, p. 155; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-11

⁹⁸ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 148-149; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-10

voor goed uitvoerbaar beleid. Het overhevelen van de eigen woning naar box 3 is hierbij technisch haalbaar, maar omdat dit een structuuraanpassing betreft kan de Belastingdienst dit niet voor 2027 uitvoeren.⁹⁹ Qua naleving van bestaande wet- en regelgeving en financiële uitvoerbaarheid zijn er geen grote belemmeringen.¹⁰⁰

Echter als gekeken wordt naar de politieke en maatschappelijke acceptatie, zal hieraan niet volledig voldaan zijn. Een deel van de belastingplichtigen ziet namelijk de eigen woning liever niet naar box 3 verplaatst worden. Vervolgens is als laatste gekeken naar de fraudebestendigheid. Hieraan is voldaan, al zal de kans op extra complexiteit en foutkansen gedurende de afbouw nog aanwezig zijn. Dit wordt echter ruimschoots gecompenseerd door de complexiteitsreductie nadat de eigen woning geheel is overgeheveld naar box 3.¹⁰¹

In onderstaande tabel wordt per criterium aangegeven in hoeverre hieraan is voldaan.

Toetsingscriteria uitvoerbaarheid	Aan voldaan?
Technische haalbaarheid	+/-
Naleving van bestaande wet- en regelgeving	+
Financiële haalbaarheid	++
Politieke en maatschappelijke acceptatie	-
Fraudebestendigheid	+

Tabel 6: Samenvatting resultaten toetsingscriteria uitvoerbaarheid overhevelen eigen woning naar box 3.

⁹⁹ Ministerie van Financiën, 2020b april, pp. 147-148; De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-11

¹⁰⁰ De Nederlandsche Bank, 2021 oktober 15, pp. 9-11

¹⁰¹ Ministerie van Financiën, 2020b april, p. 150

Hoofdstuk 5 Samenvatting en conclusie

5.1 Samenvatting

In deze scriptie is ingegaan op de volgende probleemstelling: *“Welke alternatieven zijn er voor de eigenwoningregeling en zijn deze alternatieven ook doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?”*

Hierbij is ingegaan op drie alternatieven. De eigen woning in box 1 in afgeslankte vorm, het defiscaliseren van de eigen woning en het overhevelen van de eigen woning naar box 3. Er is ingegaan op hoe deze alternatieven vormgegeven zouden worden en of ze doelmatiger, doeltreffender en uitvoerbaarder zijn dan de huidige regeling.

De eigen woningregeling in afgeslankte vorm in box 1 houdt kortgezegd in dat de regeling wordt ingeperkt door de hypotheekrenteaftrek stapsgewijs te beperken tot een maximale eigenwoningschuld van €300.000; de bijleenregeling en de 30-jaartermijn af te schaffen en de aflossingseis te versoepelen. Daarnaast wordt de afbouw van de Wet Hillen gecontinueerd.

Het defiscaliseren van de eigen woning houdt kortgezegd in dat de eigen woning buiten de fiscaliteit komt te staan. In deze optie wordt de eigenwoningregeling volledig afgebouwd waarna de eigen woning schuld in box 3 wordt toegelaten. Hierbij wordt een niet-fiscale aflossingseis van minimaal 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht ingevoerd. Ook wordt de huidige ‘villabelasting’ in deze optie behouden door de eigen woning over te hevelen naar box 3 met een specifieke vrijstelling voor de eigen woning van €1.310.000 die jaarlijks wordt geïndexeerd.

De laatste optie betreft het overhevelen van de eigenwoning naar box 3. Dit houdt in dat de eigenwoningregeling geleidelijk in 10 of 20 jaar wordt afgebouwd, waarna de eigen woning wordt belast in box 3. Door het overhevelen van de eigen woning vervallen naast de eigenwoningregeling ook het EWF, de bijleenregeling, de fiscale aflossingseis, de 30-jaarstermijn en de Wet Hillen. Daarnaast wordt er een niet-fiscale aflossingseis van minimaal 70% voor de eigenwoningschuld in de Wet financieel toezicht ingevoerd. Verder wordt er een generieke vrijstelling ter waarde van de gemiddelde woningprijs per huishouden ingevoerd.

De doeltreffendheid van alle drie de alternatieven is in de volgende tabel samengevat. Hieruit kan afhankelijk van welke doelstelling als belangrijkste gezien wordt, bepaald worden welk alternatief het meest doeltreffend is.

Toetsingscriteria doeltreffendheid	Aan voldaan door de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1?	Aan voldaan door het defiscaliseren van de eigen woning?	Aan voldaan door het overhevelen eigen woning naar box 3?
Stimuleren eigenwoningbezit	+	-	-
Schuldenreductie	+ -	+ -	+ -
Beperken van woningprijzen	+	++	+++
Betaalbare woningen voor starters	+	++	+++
Complexiteitsreductie	++	+++	++

Tabel 7: samenvatting doeltreffendheid van alle 3 de alternatieven.

De doelmatigheid kan worden vergeleken door te kijken naar de behaalde doelmatigheidswinst per alternatief. Zo heeft de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 een doelmatigheidswinst van jaarlijks structureel €0,3 miljard voor de hele Nederlandse economie. Het defiscaliseren van de eigen woning jaarlijks structureel €2 miljard en het overhevelen van de eigenwoning naar box 3 jaarlijks structureel €3,2 miljard. Hieruit volgt dat het overhevelen van de eigenwoning naar box 3 het meest doelmatig is.

Als laatste is gekeken naar de uitvoerbaarheid van alle drie de opties. Hierbij is de uitvoerbaarheid telkens getoetst door te kijken naar de volgende vijf criteria: technische haalbaarheid, naleving van bestaande wet- en regelgeving, financiële haalbaarheid, politieke en maatschappelijke acceptatie en fraudebestendigheid. Deze resultaten zijn overzichtelijk samengevat in onderstaande tabel.

Toetsingscriteria uitvoerbaarheid	Aan voldaan door de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1?	Aan voldaan door het defiscaliseren van de eigen woning?	Aan voldaan door het overhevelen eigen woning naar box 3?
Technische haalbaarheid	+ -	+ -	+ -
Naleving van bestaande wet- en regelgeving	+	+	+
Financiële haalbaarheid	++	++	++
Politieke en maatschappelijke acceptatie	+	++	-
Fraudebestendigheid	++	+	+

Tabel 8: Samenvatting resultaten toetsingscriteria uitvoerbaarheid van alle 3 de alternatieven.

Hieruit volgt dat zowel de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1 als het defiscaliseren van de eigenwoning het meest uitvoerbaar zijn.

5.2 Conclusie

Nu duidelijk is hoe alle drie de alternatieven eruitzien en hoe doeltreffend, doelmatig en uitvoerbaar deze zijn, kan de hoofdvraag: *“Welke alternatieven zijn er voor de eigenwoningregeling en zijn deze alternatieven ook doelmatig, doeltreffend en uitvoerbaar?”* worden beantwoord.

De eigen woning in box 1 in afgeslankte vorm, het defiscaliseren van de eigen woning en het overhevelen van de eigen woning naar box 3 zijn hierbij als alternatieven onderzocht. Hieruit kwam naar voren dat al deze drie alternatieven doelmatiger, doeltreffender en uitvoerbaarder zijn dan de huidige eigenwoningregeling. Wel verschillen de regelingen hierbij in doeltreffendheid, doelmatigheid en uitvoerbaarheid.

Zo is het overhevelen van de eigen woning naar box 3 het meest doeltreffend en doelmatig. Echter, moet er bij dit alternatief rekening worden gehouden met een lage politieke en maatschappelijke acceptatie, wat de uitvoerbaarheid hiervan bemoeilijkt. Hiernaar zou dus nog meer onderzoek gedaan kunnen worden, waarbij er gekeken wordt hoe dit vergroot kan worden.

Mocht de politieke en maatschappelijke acceptatie op de korte termijn een groot probleem blijven, dan is het defiscaliseren van de eigen woning een goede tweede keuze. Dit alternatief is namelijk wel politiek en maatschappelijk geaccepteerd. Daarnaast is het defiscaliseren van de eigen woning doeltreffender en doelmatiger dan de eigenwoningregeling in afgeslankte vorm in box 1. Dit betekent ook dat de eigen woning in afgeslankte vorm in box 1 de derde keuze zou zijn van deze drie opties om de huidige eigenwoningregeling te vervangen.

Hoofdstuk 6 Literatuurlijst

6.1 Literatuur

- Algemene Rekenkamer. (2023 september). *Handleiding Doelmatigheids- en doeltreffendheidsonderzoek*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Belastingen in maatschappelijk perspectief. (2024a februari). *Bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstelsel, bijlage bij Kamerstukken II 2023/24. 32140, nr. 180*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Belastingen in maatschappelijk perspectief. (2024b februari). *Bundel fichemaatregelen, bijlage bij Bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstelsel*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Caminada, K., & Stevens, L. G. (2017, mei 9). Blauwdruk voor belastinghervorming. *WFR 2017/101*.
- CBS. (2024, juni 11). *Woningmarkt*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-economie/woningmarkt>
- De Nederlandsche Bank. (2021 oktober 15). *Vier ingrediënten voor een evenwichtigere woningmarkt Analyse*. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Hamelink, E., Lejour, A., Trommelen, A., & Weyzig, F. (2023 maart). *CPB PUBLICATIE – Een economisch afwegingskader voor belastinginstrumenten*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Lejour, A. (2016 juni 30). *Een politiek-economische analyse van de groei en beperking van de hypotheekrenteaftrek*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Ministerie van Financiën. (2020a april). *Bouwstenen voor een beter belastingstelsel synthesesrapport, bijlage bij Kamerstukken II 2019/20. 32140, nr. 71*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Ministerie van Financiën. (2020b april). *Fichebundel beleidsopties; Bouwstenen voor een beter belastingstelsel, bijlage bij Bouwstenen voor een beter belastingstelsel synthesesrapport*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Ministerie van Financiën. (2023a). *Voorstel van wet - Wet werkelijke rendement box 3*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Ministerie van Financiën. (2023b). *Algemeen deel memorie van toelichting - Wet werkelijk rendement box 3*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- PVV, VVD, NSC en BBB. (2024, mei 16). *Hoofdlijnenakkoord tussen de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB*. Geraadpleegd van

<https://www.kabinetsformatie2023.nl/documenten/publicaties/2024/05/16/hoofdlijnenakkoord-tussen-de-fracties-van-pvv-vvd-nsc-en-bbb>

SEO Economisch Onderzoek. (2019 augustus). *Evaluatie doeltreffendheid en doelmatigheid eigenwoningregeling, bijlage bij Kamerstukken II 2018/19, 32847, nr. 583*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

6.2 Kamerstukken

Kamerstukken II 1990/91, 22008, nr. 1-2.

Kamerstukken II 2007/08, 31 205, nr. 3.

Kamerstukken II 2010/11, 32 504, nr. 67.

Kamerstukken II 2017/18, 34 819, nr. 3 .

Kamerstukken II 2023/24, 36 410, nr. 1.

kamerstukken II, 2022/23, 36 203, nr. 2.

6.3 Jurisprudentie

Hoge Raad. (2021, December 24). ECLI:NL:HR:2021:1963.

Hoge Raad. (2024, juni 6). ECLI:NL:HR:2024:704.